

Ombudets årsmelding for 2013

I 2013 tok jeg over etter Bjørn Brodwall som leder av Steinerskolenes ombudsordning. Jeg er advokat med egen praksis, og styreleder i Stiftelsen Barnas rettigheter. Jeg er tidligere elev ved Steinerskolen i Bærum (9 år) og ved Steinerskolen i Oslo (3 år).

Ombudet har hatt fire saker i 2013, hvorav to har vært relativt tidkrevende. I en tredje sak motsatte skolen seg ombudsbehandling, men har senere akseptert å delta på ihvertfall ett møte. Den fjerde saken ble avsluttet på et tidlig stadium.

I tillegg har det vært noen henvendelser hvor ombudet har orientert om ombudsordningen, derunder om saken henvendelsen gjelder – i utgangspunktet – fremstår som egnet for meglings.

Ombudets oppgave er å bidra til bedre kommunikasjon mellom skole, foreldre og lærere, og bidra til å løse konflikter mellom disse, se Retningslinjer for Steinerskolenes ombudsordning på Steinerskoleforbundets hjemmesider. Ombudet har ingen dømmende funksjon (med mindre voldgift er avtalt). Partene har krav på taushet, slik at ombudet bare videreformidler synspunkter i den grad dette er avklart. Ombudsordningens leder tar stilling til om det skal åpnes ombudssak på grunnlag av en klage, og fordeler sakene mellom ombudsordningens medlemmer. Skoler som er medlem av Steinerskoleforbundet er forpliktet til å delta i ombudsbehandling.

Steinerskolen ombudsordning har tre medlemmer, Inger Helene Hognestad, Karl Rosén og meg selv.

Ombudets oppdragsgivere er Steinerskoleforbundet og Foreldreforbundet. Ombudsordningens medlemmer (Hognestad og Gundersen) har hatt fruktbare møter med begge oppdragsgivere. Generelle erfaringer fra saker er blitt formidlet og diskutert på et prinsipielt plan.

Ut fra erfaringene med fjorårets saker vil jeg i det følgende ta opp noen spørsmål og problemstillinger som kan ha generell interesse.

(1) Lærerne ved Steinerskoler er i stor utstrekning ikke fagorganiserte. Jeg antar at dette har med tradisjon å gjøre og med en følelse av å være ett med "skolelegemet". Denne tilnærmingen – som bygger på Steinerskolenes idegrunnlag – har mange gode sider.

Skolen er imidlertid arbeidsgiver for lærerne, og har i denne egenskap ansvar for de enkeltes ansettelsesforhold. Når det oppstår konflikter mellom skolen som arbeidsgiver og en lærer, kommer disse i et motsetningsforhold. Ombudet vil her peke på at mens Steinerskolen (arbeidsgiver) er organisert i Steinerskoleforbundet, og har tilgang til forbundets advokat, står den enkelte lærer uten noen form for organisert støtte.

Det er de alminnelige arbeidsrettslige regler og normer som danner rammen også for Steinerskolene. For ombudet vil det kunne være lettere å bidra til god håndtering dersom begge parter har tilgang til kompetente råd. I de tilfellene det oppstår en større konflikt ved en skole, er det en klar fordel at lærerne har en kompetent rådgiver. Ombudet har i slike situasjoner god erfaring med Utdanningsforbundet. Ombudet vil derfor utfordre lærerne ved Steinerskolene til å se på mulighetene for organisering.

(2) Hvordan skal Steinerskoleforbundet forholde seg til alvorlige konflikter ved en skole? Slike konflikter kan involvere flere lærere, styret og daglig leder, og være en trussel mot skolens ivaretagelse av elever og undervisning. Dersom skolen ikke makter å løse konflikten selv, reiser det seg spørsmål om Steinerskoleforbundet skal intervensjon i konflikten, og hvordan dette i så fall skal skje. En skole som

imploderer i interne konflikter, vil være en belastning for Forbundet, og utenverdenen (og foreldrene) vil spørre seg hvor Forbundet er i en slik situasjon.

I slike saker kan det være fristende for Forbundet å spille ballen over til ombudet, men ombudets mulighet for intervensjon er svært begrenset, idet ombudet ikke kan gjøre annet enn å lede forhandlinger og søke å skape forståelse og en "common ground". I denne prosessen kan ombudet søke å realitetsorientere partene – også med hensyn til de rettslige rammer. Men dersom en part ikke vil lytte, er det lite ombudet kan gjøre.

Spørsmålet er om Forbundet ser det som sin oppgave å intervensjonere, hvor terskelen i så fall skal ligge, og på hvilke måter Forbundet kan gripe inn. Ombudets erfaring tilsier at Forbundet mangler en *prinsipiell* drøftelse av denne problemstillingen, og følgelig også en gjennomtenkt *strategi* for krisehåndtering. Forbundet bør drøfte dette, og jeg gir i det følgende noen innspill:

Skolene er autonome (stiftelser), men de er også medlemmer av Steinerskoleforbundet, med de fordeler og ikke minst det «godkjenningsstempel» det gir. Det er vanskelig å tenke seg en seriøs Steinerskole utenfor Forbundet. Denne situasjonen representerer en ressurs for Forbundet, som gir mulighet for intervensjon. Det kan også være en mulighet å utrede – og eventuelt vedta – formell kompetanse for forbundet til å gripe inn overfor enkeltskoler.

En strategi for krisehåndtering kan være at Forbundet gjør det klart hva som – etter Forbundets syn – er den riktige forståelse av de rettslige spørsmål konflikten reiser, og krever at de involverte, derunder styre, daglig leder og et eventuelt forvaltningsråd innretter seg etter Forbundets syn. Denne tilnærmingen er for eksempel aktuell hvor konflikten bunner i at skolen har vedtatt en styringsstruktur som det er betydelig risiko for at strider mot stiftelsesloven eller privatskoleloven.

I tillegg bør forhandlinger forsøkes. Her kunne man tenkt seg et samspill mellom Forbundets representant (gjærne Forbundets advokat) og ombudet, hvor ombudet kunne lede forhandlinger, uten å være «svekket» av å ha formidlet Forbundets syn på de rettslige spørsmål. Denne modellen ble forsøkt i én konflikt. Ombudet har imidlertid fått kritikk av Forbundets styre for å ha engasjert seg parallelt med Forbundets advokat (og vice versa). Jeg tar denne kritikken til etterretning, men konstaterer at en mulig - og etter mitt syn hensiktsmessig - modell for krisehåndtering nå er utelukket. Etter dette synes Forbundets ressurser i forhold til konkret krisehåndtering reelt å være synonymt med den evne Forbundets styreleder til enhver tid har til å løse konflikten. Jeg tror ikke dette er en modell for fremtiden.

(3) Det såkalte «selvforvaltningsprinsippet» synes å være opphav til endel konflikt. Selvforvaltning gir assosiasjoner til selvstyre, autonomi, frigjøring, kibbutzer, kommuner, og opplysningsfilosofier. Hva Steiner mente, og hvordan prinsippet skal praktiseres, synes det å være liten grad av enighet om. En leseverdige (og ordrike) analyse er gitt av Kai Skagen i «Slik dør Steinerskolen». Jeg viser ellers til debatten mellom Finn-Einar Kollstrøm, Erik Marstrander og Helge Resell i tidsskriftet *Meddelelser*. Jeg tar utgangspunkt i at med «selvforvaltning» menes lærerkollegiets ansvar for og mulighet til å forvalte og utvikle den steinerpedagogiske idé. Dette gjøres hver dag i undervisningen, i lærersamtaler og på lærermøter på Steinerskoler over hele landet. Men hva så hvis lærerkollegiet (eller et flertall av dette) mener at et vedtak fra skolens styre eller en beslutning fra daglig leder er i strid med gjennomføringen og utviklingen av den steinerpedagogiske idé? Hvilket regime har da forrang; det rettslig-organisatoriske (privatskoleloven og stiftelsesloven) eller det ideologisk-pedagogiske regime? En slik konflikt, skjønt den kan være reell nok, kan minne om middelalderens rivninger mellom kanonisk og verdslig rett.

Et middel til å gjøre selvforvaltningsprinsippet gjeldende på den rettslig-organisatoriske arena, har vært etableringen av et forvaltningsråd, bestående av en gruppe lærere, som har til oppgave å tolke lærerkollegiets impulser med hensyn til forvaltningen og utviklingen av steinerpedagogikken. Forvaltningsrådets rettelige mandat, dets kompetanse, vil ofte være uklart, men det oppstår

erfaringsmessig en konflikt med daglig leders kompetanse og oppgaver.

Etter privatskoleloven skal privatskoler (friskoler) ha en daglig leder som tar beslutninger om den daglige drift. Dersom daglig leder underlegges et forvaltningsråd, oppstår spørsmålet om skolen drives lovlig. Dette kan være et problem for Forbundet, jfr ovenfor, ikke minst dersom Utdanningsdirektoratet skulle involvere seg.

Den skoleledelsesmodell som systemet med styre og daglig leder innebærer, står i et anstrengt forhold til selvforvaltningsprinsippet, som - i manges øyne - innebærer at det er lærerne som skal styre skolen. Stiftelsesloven og privatskoleloven overlater reelt sett relativt stor makt til daglig leder; styret har ofte mest en kontrollfunksjon. Dersom daglig leder er lydhør overfor lærerkollegiet, kan dette fungere bra. Men modellen har en iboende svakhet ved at den mangler et formelt system for å sikre at lærerkollegiets arbeid med og syn på den videre utvikling av steinerpedagogikken formidles til styret og daglig leder, og hensyntas. Forsøkene på å etablere forvaltningsråd – legale eller ekstralegale, fungerende eller ei – kan ses på denne bakgrunn.

Jeg tror det vil være en fordel, og egnet til å hindre fremtidige konflikter, om Forbundet søker å utrede om det finnes mulige styringsmodeller som ivaretar hensynet til aktiv lærermedvirkning, innenfor de eksisterende rettslige rammer. Hittidige eksperimenter med forvaltningsråd kan synes å ha hatt et uheldig fokus på å skulle styre skolen, på bekostning av daglig leder. Et mer fruktbart fokus, og en mer farbar vei, kan være å fokusere på de strategiske beslutninger om skolens profil. Dette kan synes å være lærermedvirkningens kjerne. En aktiv utveksling mellom styret, lærerkollegiet og daglig leder om de strategiske spørsmål, kan sikre at slike spørsmål faktisk identifiseres og at løsninger og valg forankres i lærerkollegiet. Alternativet vil ofte være at veien blir til mens man går ved at de store linjer blir til gjennom den daglige ledelse, med et styre som kan være for fjernt og for lite "hands on" til å kunne sette en kurs. Et arbeidsutvalg valgt av lærerkollegiet må gjerne kalles "forvaltningsråd", bare man har klart for deg at utvalget kun har en rådgivende funksjon, og at beslutningene treffes av styret og daglig leder.

(4) Hvordan skal en skole forholde seg når det er psykososiale problemer i en klasse, som det er risiko for at kontaktlærer (klasseforstander) ikke håndterer? Jeg sikter både til problemer hos enkeltelever, og til psykososiale strukturer i en klasse, som eventuelt kan komme til uttrykk i mobbing. Det er mitt inntrykk at steinerskolene tradisjonelt har ansett psykososiale problemer som et fenomen som naturlig vil finne sin løsning dersom steinerpedagogikken praktiseres og tillempes riktig, eventuelt supplert av helseeurytmi. Denne tilnærmingen har sine åpenbare begrensninger. I dag synes det å være en større anerkjennelse av behovet for å knytte til seg eller på annen måte gjøre bruk av faglig ekspertise på området.

Forholdet kan være at en lærer behersker det steinerpedagogiske, men at det er mistanke om at læreren ikke klarer å lese den sosiale situasjonen i klassen, eller ikke klarer å håndtere den. Skolene bør etter mitt syn ha et system, en plan, for å håndtere slike saker – dette både av hensyn til elevene, skolen og læreren det gjelder. Det første spørsmålet vil være om læreren er villig til å motta hjelp og veiledning, noe som kan involvere at utenforstående observerer undervisningen og friminuttene. Om læreren er uvillig, er det et problem, som må tas med som en del av skolens løpende forsvarlighetsvurdering. Om læreren vil motta hjelp og veiledning, så må skolen kunne stille det. Skolen kan da ha en profesjonell samarbeidspartner, for eksempel Majorstuateamet. En slik funksjon kan med fordel inntas i skolens budsjett. Uten et system for håndtering av slike saker, vil skolen måtte basere seg på daglig leders akutthåndtering fra gang til gang, med kanskje mindre gjennomtenkte ad hoc-løsninger.

Ombudet vil i samarbeid med Foreldreforbundet se nærmere på denne problemstillingen.

(5) Hvem kan klage til ombudet? Som det fremgår ovenfor, kan foreldre, lærere og skoler henvende seg til ombudet. Også daglig leder, eller en tillitspersongruppe blant lærerne, vil kunne klage. Det må

imidlertid forutsettes at klagen ikke gjelder en sak som tidligere er behandlet av ombudet, for eksempel slik at ombudet forgjeves har forhandlet i en konflikt mellom en lærer og skolen, hvoretter lærernes tillitspersoner klager til ombudet, men reelt over den samme saken og uten at det er skjedd noen endringer. En slik klage vil ombudet avvise.

(6) Som det fremgår ovenfor, vil ombudet bare formidle synspunkter mellom partene i den utstrekning dette er avklart og akseptert. Det er en trygghet – særlig for klager – å vite at man kan fremstille sin sak fritt uten å risikere å bli sitert, verken på hva man har skrevet eller sagt. Dette er en grunnforutsetning for at ombudsordningen skal ha tillit og dermed kunne fungere. En part vil i praksis aldri forby enhver videreformidling av synspunkter, for da kan jo ikke ombudet virke. Den ”svækkelse” av kontradiksjonen som siling av informasjon og formuleringer innebærer, er forsvarlig fordi ombudet ikke skal dømme i saken.

I enkelte saker, med alvorlige konflikter ved en skole, kan det også være riktig å holde klagers identitet skjult. Arbeidsmiljølovens regler om beskyttelse av varslere kan også tenkes å gi klager et krav på anonymitet. Uansett aktualiseres de hensyn disse reglene bygger på med full styrke. Anonymitet for klager synes ikke å være fullt ut akseptert, og jeg ber om at forbundene vurderer å ta regler om dette inn i retningslinjene for ombudet.

I året som kommer ser ombudet for seg et aktivt samarbeid med sine oppdragsgivere, blant annet med sikte på å adressere de spørsmål og problemstillinger som er tatt opp her.

Med vennlig hilsen

Fridtjof Piene Gundersen
Ombudsleder